

'Het goed springt voor den meester'

De zakenman Van Oosthuyse in de Frans-Bataafse tijd

Marian Hellema
info@marianhellema.nl

Werkstuk Doctoraalseminar Geld en Geluk
Docent R. de Peuter
Juni 2001

*Dit stuk wordt verspreid onder de Creative Commons Licentie CC-BY-NC.
Zie <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>*

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE.....	2
INLEIDING.....	3
HOOFDSTUK 1. DE ECONOMIE IN DE FRANS-BATAAFSE TIJD EN DE LEVERANTIES AAN HET LEGER.....	5
<i>De economie</i>	5
<i>Leveranties aan het Frans-Bataafse leger</i>	7
HOOFDSTUK 2. HET LEVEN VAN PETRUS JUDOCUS VAN OOSTHUYSE.....	11
HOOFDSTUK 3. DE ZAKELIJKE ACTIVITEITEN VAN P.J. VAN OOSTHUYSE TUSSEN 1795 EN 1813.....	14
<i>Bronnen</i>	14
<i>Textielfabriek</i>	15
<i>Voedsel- en brandstofleveringen aan het leger</i>	18
<i>Onroerend goed</i>	22
<i>Overige inkomsten</i>	24
CONCLUSIE.....	27
ARCHIVALIA.....	29
<i>Het Utrechts Archief, Archief van de familie van Rijckevorsel, toegang 87</i>	29
LITERATUUR.....	31

'Het goed springt voor den meester'. De zakenman Van Oosthuysse in de Frans-Bataafse tijd

Inleiding

De Frans-Bataafse tijd (1795-1813) bracht niet alleen veel politieke veranderingen met zich mee, maar ook op economisch gebied waren er grote gevolgen. De oorlogen en de financiële eisen van de Fransen drukten zwaar op de overheidsfinanciën, waardoor de belastingdruk sterk steeg. De handel ondervond nadelige gevolgen van de oorlogssituatie en van de internationale handelsbeperkingen. Ook in de nijverheid ging het niet best en er heerste flinke armoede in het land. Desondanks waren er in deze periode ook mensen die heel rijk waren. Het lijkt erop dat de rijken steeds rijker werden en de armen steeds armer¹. Hoe slaagden die rijken erin hun vermogen en inkomen te handhaven of zelfs uit te breiden ondanks het ongunstige economische klimaat? We zullen ons in dit stuk richten op één van deze rijken: Petrus Judocus van Oosthuysse (1763-1818), een van oorsprong Belgische, katholieke zakenman uit Den Haag. In de Frans-Bataafse periode leverde hij textiel, voedsel en brandstof aan de Frans-Bataafse troepen. Daarnaast kocht hij op grote schaal onroerend goed, waaronder de ambachtsheerlijkheid Rijsenburg. Hier stichtte hij een nieuw dorp met een katholieke kerk en trachtte hij een textielindustrie op te zetten.

De vraag waar het hier om gaat is: waar bestonden de inkomsten van Van Oosthuysse tussen 1795 en 1813 uit? Met welke zakelijke activiteiten hield hij zich bezig en hoe waren zijn inkomsten daaruit? Daarbij zal vooral aandacht worden besteed aan zijn legerleveranties.

Over het leven van Van Oosthuysse en over zijn rol in de geschiedenis van Rijsenburg is het nodige bekend en gepubliceerd². Zijn ondernemingen vormen echter een nog vrijwel onontgonnen terrein. In sommige opzichten leek Van Oosthuysse op de klassieke Hollandse kooplieden uit de zeventiende eeuw, die het thema van dit seminar vormen. Net als sommige van hen vergaarde hij grote rijkdom met zijn zakelijke activiteiten. Aan de andere kant leefde Van Oosthuysse in heel andere tijden dan zijn zeventiende-eeuwse tegenhanger, wat zijn weerslag had op de aard van zijn ondernemingen. Hij hield zich niet bezig met internationale handel, maar sloeg zijn slag met leveranties aan het leger.

¹ I.J. Brugmans, *Paardenkracht en mensenmacht. Sociaal-economische geschiedenis van Nederland 1795-1940* ('s-Gravenhage 1961) 61.

² Met name Wim Harzing, *Driebergen en Rijsenburg, hoe zij ontstonden en groeiden* (Driebergen-Rijsenburg 1973).

Om de achtergrond van de zakelijke activiteiten van Van Oosthuyse te begrijpen, zullen we eerst aandacht besteden aan de economie in de Frans-Bataafse tijd en aan de mogelijkheden die leveranties aan het Frans-Bataafse leger boden. Na een algemene levensbeschrijving van Van Oosthuyse zal vervolgens een beeld worden geschetst van zijn zakenactiviteiten en van de inkomsten die hij daaruit verkreeg.

Hoofdstuk 1. De economie in de Frans-Bataafse tijd en de leveranties aan het leger

De economie

Na de onwenteling in 1795 kreeg de Bataafse Republiek de verplichting om 25.000 man Franse troepen te onderhouden en moest daarnaast 100 miljoen gulden schadevergoeding aan Frankrijk betalen. Tussen 1795 en 1805 betaalde de Republiek 230 miljoen gulden aan de Fransen, nog afgezien van de extra kosten voor de oorlog tegen Engeland³. Hierdoor steeg de overheidsschuld met 70% en waren er forse belastingverhogingen nodig. Behalve de gebruikelijke belastingen werden er regelmatig bijzondere belastingen geheven op bezittingen of inkomsten. In 1806 werd er een nieuw belastingstelsel ingevoerd waarin de nadruk lag in op directe belastingen: grondbelasting en personele belasting⁴. Zo was er bijvoorbeeld de verponding, een heffing van 25% op de opbrengst van onroerend goed. Een andere maatregel vanaf 1798 was het uitschrijven van leningen, zowel vrijwillige als gedwongen⁵. De financiële nood was echter zo hoog dat in 1811 werd besloten om tweederde van de renten van overheidsleningen niet uit te betalen (tiercering)⁶.

De handel kampte met de internationale handelsblokkades die de oorlogvoerende partijen elkaar oplegden. Daarnaast ondervond de handel hinder van Frans protectionisme: hoewel de Bataafse Republiek een bondgenoot van Frankrijk was, handhaafde Frankrijk toch zijn in- en uitvoertarieven tegenover de Republiek. De Nederlandse handelaren probeerden op allerlei manieren de beperkingen te omzeilen. Veel van de handel die voorheen over zee had plaatsgevonden, werd nu over land gevoerd. Verder was er op grote schaal smokkel of zocht men zijn toevlucht tot handel via neutrale schepen. Hierdoor wist de handel zich tot 1809 nog op een enigszins redelijk niveau te handhaven⁷. Grote handelaren konden zich meestal goed staande houden, doordat zij over voldoende kapitaal beschikten voor riskante ondernemingen, die veel geld konden opleveren⁸. De grootste problemen kwamen pas nadat de Bataafse Republiek was ingelijfd bij het Franse rijk. Tussen 1811-1813 kwam de economie

³ Paul M.M. Klep, 'Over de economische achteruitgang van de Republiek in de Bataafs-Franse tijd', in: J.F.E. Bläsing en H.H. Vleesenbeek ed., *Van Amsterdam naar Tilburg en toch weer terug* (Leiden/Antwerpen 1992) 104.

⁴ Brugmans, *Paardenkracht*, 8.

⁵ T. Pfeil, *'Tot redding van het vaderland'. Het primaat van de Nederlandse overheidsfinanciën in de Bataafs-Franse tijd 1795-1810* (Amsterdam 1998) 214 e.v.

⁶ Simon Schama, *Patriots and liberators. Revolution in the Netherlands 1780-1813* (New York 1977) 615.

⁷ Brugmans, *Paardenkracht*, 30; Schama, *Patriots*, 562.

⁸ Schama, *Patriots*, 568.

bijna geheel tot stilstand⁹. Al deze problemen versterkten het structurele verval van de Nederlandse handel, dat al eerder was begonnen.

De agrarische sector liep relatief goed, onder meer doordat de prijzen van landbouwproducten hoog waren. De nijverheid had echter zwaar te lijden onder de problemen in de handel en de handelsverboden. De toegang tot grondstoffen en exportgebieden in het buitenland raakte ernstig belemmerd. Deze problemen kwamen bovenop de structurele problemen die er al waren in de nijverheid, onder meer door de technologische achterstand in vergelijking met de Engelsen¹⁰. De problemen van de nijverheid in het algemeen golden ook voor de textielnijverheid: er waren grote problemen doordat de aanvoer van grondstoffen stagneerde en door het Franse protectionisme¹¹. Een deel van de bedrijven wist zich staande te houden door het leveren van stoffen voor uniformen aan het leger¹². Een ander lichtpuntje was dat de textielindustrie nu ook minder hinder had van de Engelse concurrentie, omdat de Engelse producten (hoogwaardig en goedkoop) niet meer mochten worden ingevoerd. De meeste textielbedrijven waren gericht op de binnenlandse handel. Moderne productiemethoden werden slechts in enkele bedrijven toegepast. Voor het overgrote deel gebruikte men nog ambachtelijke, arbeidsintensieve productietechnieken¹³.

In de Frans-Bataafse tijd werd de Nederlandse staat veel meer een eenheid. De ridderschappen werden afgeschaft, er kwam formeel een einde aan de achterstelling van katholieken, joden en andere minderheden, er werd uniforme wetgeving doorgevoerd en de gilden verdwenen. Het politieke beleid werd veel centralistischer en ook de economische politiek veranderde: naast de handelspolitiek kwam er ook aandacht voor nijverheid en landbouw. Er werden bijvoorbeeld maatregelen genomen ter bevordering van de landbouw en om landontginningen te stimuleren¹⁴. Een groot deel van het land (ongeveer een derde) bestond uit woeste gronden en men wilde deze braakliggende grond in cultuur brengen. Behalve een economisch doel diende dit ook een sociaal doel: het welvaartspeil onder de boeren zou erdoor stijgen. De stimuleringsmaatregelen bestonden onder meer uit minder belastingheffing voor grondeigenaren die investeerden in de ontwikkeling van hun grond en een belastingvrijstelling van grondbelasting voor 30 jaar voor eigenaren die hun woeste grond ontgonnen¹⁵. In 1797 werd er door de Nationale Vergadering een

⁹ Schama, *Patriots*, 561.

¹⁰ Klep, 'Economische achteruitgang', 108.

¹¹ Michael Jansen, *De industriële ontwikkeling in Nederland 1800-1850* (Amsterdam 1999) 118.

¹² Schama, *Patriots* 587; H.F.J.M. van den Eerenbeemt, *'s-Hertogenbosch in de Bataafse en Franse tijd 1794-1814* (Nijmegen 1955) 293.

¹³ Jansen, *Industriële ontwikkeling*, 113, 149.

¹⁴ Brugmans, *Paardenkracht*, 1-2.

¹⁵ Schama, *Patriots*, 506; Brugmans, *Paardenkracht*, 55-56.

stimuleringsmaatregel voor de textielnijverheid ingevoerd: dienaren van de staat (ambtenaren, landsbestuurders, leger, vloot en armenhuizen) mochten slechts stoffen dragen die binnenlands vervaardigd waren¹⁶.

Er heerste flinke armoede in de Frans-Bataafse tijd. In Amsterdam waren er bijvoorbeeld in 1809 80.000 inwoners afhankelijk van de armenzorg, op een bevolking van 200.000¹⁷. Sommige rijken wisten zich echter goed staande te houden. Een voorbeeld hiervan is Olivier Hackfort (1768-1824), een katholiek Gelders edelman die heer van Ter Horst was. Omdat Hackfort op een aantal punten vergelijkbaar is met Van Oosthuysse, wordt hier iets dieper ingegaan op zijn financiële situatie.

Hackfort was een grootgrondbezitter met een aanzienlijk vermogen¹⁸. Net als andere grootgrondbezitters klaagde hij steen en been over de zware belastingheffingen op onroerend goed, maar in werkelijkheid was dit bezit aardig lucratief in de Frans-Bataafse tijd. Dit blijkt uit de boekhouding van Olivier Hackfort. In het eerste decennium van de negentiende eeuw bedroeg zijn inkomen tussen de f. 15.000 en f. 21.000 per jaar. Met een dergelijk inkomen behoorde hij tot de zeer rijken. De helft van zijn inkomen kwam uit landbouw en 28% uit de verkoop van hout. Houtverkoop was aantrekkelijk in de Frans-Bataafse tijd vanwege de hoge houtprijs. Tien procent van Hackforts inkomen kwam uit renten. Hackfort leende overigens niet alleen geld uit, hij leende het zelf ook regelmatig. Voor overheidsleningen bedroeg de rente 3 à 3½ procent, terwijl particulier de rente ongeveer 5% was. Hoewel Hackfort ook op andere manieren geld verdiende, was land zijn belangrijkste vermogensbestanddeel. Investerings in de agrarische sector hadden een relatief hoog rendement door de gunstige agrarische conjunctuur. Hackfort zelf gaf 5% op als rendement uit zijn onroerend goed en tienden. Al met al wist hij zich ondanks de belastingdruk financieel goed staande te houden.

Leveranties aan het Frans-Bataafse leger

Met de komst van de Fransen was de Bataafse overheid verantwoordelijk geworden voor het onderhoud van de 25.000 Franse troepen in het land, naast de eigen Bataafse troepen. Samen was dat een legermacht van 35.000 manschappen. In 1801 werd het aantal Franse troepen op Nederlandse bodem bij verdrag verminderd tot 10.000, maar in 1803 weer

¹⁶ J.M.F. Fritschy, *De patriotten en de financiën van de Bataafse Republiek. Hollands krediet en de smalle marges voor een nieuw beleid (1795-1801)* (s-Gravenhage 1988) 113.

¹⁷ Schama, *Patriots*, 545.

¹⁸ W. Verstegen, 'Grootbezit, revolutie en belastingdruk. De boekhouding van een Gelders edelman in de Bataafse tijd (1795-1806)', *Jaarboek voor de geschiedenis van Bedrijf en Techniek* 10 (1993) 264-282.

verhoogd tot 18.000¹⁹. Hoeveel militairen er in werkelijkheid waren, is niet precies bekend. In het koninkrijk Holland (1806-1810) bestonden de Frans-Bataafse troepen officieel uit ruim 30.000 manschappen, maar dit aantal is in werkelijkheid nooit gehaald. Waarschijnlijk waren het er 20.000, die bovendien soms deelnamen aan veldtochten in het buitenland als onderdeel van het Napoleontische leger²⁰.

De bevoorrading van dit leger was een enorme operatie. In Frankrijk zelf had het regime al vanaf 1795 geprobeerd om de aloude inefficiëntie en corruptie bij legercontracten aan te pakken door deze te privatiseren en in handen te geven van grote aannemers²¹. Door de enorme kosten van de oorlog waren er echter voortdurend betalingsproblemen. In 1798 bijvoorbeeld hadden de toenmalige leveranciers in Frankrijk slechts 42% van de door hun geleverde diensten betaald gekregen. De Fransen hanteerden het principe 'la guerre doit nourrir la guerre'. Dit betekende dat er in overwonnen gebieden flinke schadevergoedingen werden geheven als bijdrage aan de oorlogvoering; zo ook in de Bataafse Republiek. In principe probeerde men om de goederen voor de troepenverzorging in te kopen, maar als dat niet lukte moest de plaatselijke bevolking voor het onderhoud van de troepen zorgen of werd er regelrecht geplunderd²². In satellietstaten zoals de Bataafse Republiek ging het iets vriendelijker, maar ook hier kwamen requisities voor.

De Bataafse Republiek kocht de benodigde goederen voor het onderhoud van de troepen bij binnenlandse handelaren. Deze leveringen aan het leger waren een lucratieve onderneming. Voor garnizoenssteden waren de legertroepen natuurlijk altijd al een belangrijke bron van inkomsten geweest. In deze moeilijke tijden werden de hier gelegerde troepen alleen nog maar belangrijker. Zo vroeg het gemeentebestuur van Den Bosch in 1809 aan koning Lodewijk Napoleon of er weer een garnizoen in de stad gelegerd kon worden, omdat vele ingezetenen hierin hun bron van bestaan vonden²³. De klandizie van de Frans-Bataafse troepen was echter niet altijd een onverdeeld genoegen. De leveringen waren niet altijd vrijwillig en de requisities drukten zwaar op de bevolking. Weliswaar werden gevorderde goederen vergoed, maar de betalingen lieten soms lang op zich wachten of bleven helemaal uit. Bovendien betaalden de Fransen de eerste tijd in assignaten, die in

¹⁹ J.P.C.M. van Hoof, 'The army from 1795-1813', *Revue Internationale d'Histoire Militaire* 1984 (58) 37, 40.

²⁰ Marco van der Hoeven, *Van de Weser tot de Weichsel. Het leger van het Koninkrijk Holland en de Duitse veldtochten van Napoleon 1806, 1807 en 1809* (Amsterdam 1994) 21.

²¹ Howard G. Brown, 'A discredited regime: the directory and army contracting', *French History* 1990 4 (1) 48-76.

²² General de LaBarre de Nanteuil, 'La logistique sous l'empire', *Revue Historique des Armées* 4 (1994) 17-18.

²³ Van den Eerenbeemt, *'s-Hertogenbosch*, 178.

werkelijkheid veel minder waard waren dan nominaal. Ondanks deze problemen zijn leveranties aan het leger wel 'the bonanza business of the 1790's' genoemd²⁴.

In de Frans-Bataafse tijd is het Agentschap van Oorlog (ministerie van oorlog) verschillende malen gereorganiseerd en van naam veranderd. Naast de organen voor de 'nationale armée' was er tot 1806 een afzonderlijk Commissariaat der Franse troepen in soldij der Bataafse Republiek²⁵. De verzorging van de Frans-Bataafse troepen was met allerlei voorschriften geregeld. Er waren onder meer regelingen voor het voedsel (vivres), voor de verzorging van de paarden (fourrages) en voor de kleding van de troepen²⁶. Voor de levering van de 'vivres en fourrages' werden contracten gesloten met particuliere aannemers, enigszins vergelijkbaar met de manier waarop men dat in Frankrijk deed. De aannemers waren ervoor verantwoordelijk dat er voldoende werd geleverd. Dat was vooral lastig als de troepen onderweg waren. Er werd hiervoor een uitgebreid systeem van 'bons' (bonnen) gehanteerd, waarmee de legerleiding aan de aannemers opgave deed van de hoeveelheden troepen en waar ze zich bevonden. Lukte het de aannemers niet om voldoende te leveren, dan was de gemeente waar de troepen zich bevonden verplicht om voor vivres en fourrages te zorgen en werd de rekening naar de aannemer gestuurd. In de praktijk gebeurde het in zo'n geval vaak dat particulieren het voedsel leverden. Zij konden de rekening bij de gemeente indienen, die dan uiteindelijk bij de aannemer aanklopte. Overigens moesten de gemeenten kosteloos zorgen voor het onderdak van de troepen, maar alle andere verzorging kon gedeclareerd worden. Er waren exacte voorschriften voor de hoeveelheden vivres en fourrages die een militair kreeg, waarbij de hogere rangen meer 'rations' kregen dan de lagere. Een 'ration vivres' bestond uit brood, vlees, zout, rijst, azijn, jenever en brandhout. Een 'ration fourrages' bestond uit hooi, stro en haver. Ook de prijs van de rations lag vast, hoewel die in de loop van de tijd regelmatig werd aangepast.

Voor kleding en wapens waren eveneens uitgebreide voorschriften²⁷. De manschappen werden op vaste tijden van kleding voorzien vanuit magazijnen die beheerd werden door een kwartiermeester. De gebruikte stoffen moesten binnenlands geproduceerd zijn; ter controle moest de fabrikant van de stoffen daarom een door zijn gemeente getekend certificaat overhandigen. Ook voor de kleding lag precies vast wat en hoeveel de troepen kregen.

²⁴ Schama, *Patriots*, 284.

²⁵ H.A.J. van Schie, *Inventaris van de archieven van het Comité tot de Algemene Zaken van het Bondgenootschap te Lande, 1795-1798, van het Ministerie van Oorlog, 1798-1810 (1813) en van enige zelfstandige organen van dit ministerie, 1793-1813* (Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage 1979) 49-60, 128-130.

²⁶ H. Hardenberg, *Overzicht der voornaamste bepalingen betreffende de sterkte, samenstelling, betaling, verzorging en verpleging van het Nederlandsche Leger sedert den Vrede van Utrecht in 1713 tot den tegenwoordigen tijd, hoofdzakelijk op voet van vrede*, I ('s-Gravenhage 1858-1861) 193-221.

²⁷ Hardenberg, *Overzicht*, 212-221.

Hiermee is de economische context geschetst waarin Van Oosthuysse handelde, met name de manier waarop de legerleveranties geregeld waren. Voordat zijn zakelijke activiteiten worden beschreven volgt eerst een algemene beschrijving van zijn leven.

Hoofdstuk 2. Het leven van Petrus Judocus van Oosthuysse

Petrus Judocus van Oosthuysse werd op 21 mei 1763 geboren in het West-Vlaamse Meulenbeecke²⁸. Zijn vader was een voorname latinist en zijn moeder stamde uit de familie Van Mander, bekend van de schilder Carel van Mander. Op twintigjarige leeftijd vertrok Petrus Judocus naar Den Haag om daar in het bedrijf van zijn neef Judocus Martinus van Oosthuysse te gaan werken. Hier deed hij in 1788 zijn meersterproef voor het gilde van de knopenmakers. Inmiddels was Judocus Martinus overleden en was Van Oosthuysse met diens weduwe Henrica Smits getrouwd. Zij overleed in 1790 en hiermee kreeg Petrus Judocus de zaak van zijn neef in handen. Deze zaak was inmiddels uitgegroeid tot een passementenfabriek waar zilver- en gouddraad werd geproduceerd dat onder meer voor uniformen werd gebruikt. In 1792 trouwde Van Oosthuysse met Margaretha de Jongh, die uit een familie van reders en touwslagers kwam. Zij speelde een actieve rol in de zaken van haar man.

Van Oosthuysse hield zich bezig met leveranties van textiel, voedsel en brandstof aan het Frans-Bataafse leger. Voor een deel deed hij dit samen met zijn zwager Adrianus de Jongh, de broer van Margaretha. Verder investeerde hij uitgebreid in onroerend goed. Hij kocht huizen in Den Haag en grote stukken land in het Maasgebied (Staalduin). Door de aankoop van de ambachtsheerlijkheid Rijsenburg verwierf hij de titel Heer van Rijsenburg. In deze omgeving kocht hij verder het landgoed Sparrendaal en grote stukken bos en woeste grond. Hij deed veel aan ontwikkeling van dit gebied door het in cultuur brengen van de woeste heidegrond; hij kwam hiermee overigens wel in conflict met de plaatselijke boeren, die deze gronden altijd gebruikt hadden voor hun schapen en het steken van plaggen²⁹. Het bos exploiteerde hij door het hout als brandhout en bouw materiaal te leveren aan het nabijgelegen legerkamp Zeist, waar een deel van de Frans-Bataafse troepen gelegerd was.

Rond 1810 stichtte hij het dorp Rijsenburg door een dorpskern te laten bouwen. Hier wilde hij een industrie vestigen met ambachtslieden die zouden produceren voor het Frans-Bataafse leger te Zeist. Van Oosthuysse heeft voor deze Rijsenburgse industrie inderdaad een aantal ambachtslieden aangetrokken, maar het ontwikkelde zich niet tot het niveau waarop hij zich dit had voorgesteld door het vertrek van de Fransen in 1813. Van Oosthuysse liet in 1810 in Rijsenburg ook een rooms-katholieke kerk bouwen, wat in die tijd nog een bijzonderheid was, ondanks de formele gelijkstelling van de rooms-katholieken in 1798. Hij was samen met zijn vrouw patroon van deze kerk en droeg financieel bij aan het onderhoud van de kerk en het levensonderhoud van de pastoor.

²⁸ De gegevens over Van Oosthuysse in dit hoofdstuk zijn ontleend aan Harzing, *Driebergen en Rijsenburg* en aan D. Steenwijk, *Voorbij de Driebergse brug. Over Driebergen-Rijsenburg en hun bewoners* (Bunnik 1992).

²⁹ J. Meerdink, *Zeist 1811-1815. Inlijving en bevrijding* (Zeist 1985) 47.

Behalve zijn zakelijke succes wilde Van Oosthuysse ook graag maatschappelijk aanzien verwerven. Hij hechtte bijvoorbeeld aan het voeren van de titel Heer van Rijsenburg, hoewel de heerlijke rechten inmiddels waren afgeschaft. Bestuurlijke functies waren voor hem als katholiek nog moeilijk te veroveren, zeker voor 1798. Wel maakte hij deel uit van de Haagse schutterij en werd hij door de Prins van Oranje tot Ridder van het Gulden Vlies benoemd. De schutterij werd echter in 1795 ontbonden bij de inkomst van de Fransen. Van Oosthuysse schrijft zelf dat zijn verknochtheid aan Oranje hem ertoe bracht om buiten de partijen te blijven en zijn goud- en zilverfabriek en zijn lakenfabriek voort te zetten³⁰. Deze verknochtheid weerhield hem er echter niet van om goede betrekkingen met de Fransen te onderhouden. Op de eerste plaats waren dit natuurlijk zijn zakelijke betrekkingen, maar ook was de commandant van de Franse troepen, generaal Marmont, enige tijd ingekwartierd op Sparrendaal en was Van Oosthuysse in 1806 een nacht de trotse gastheer van koning Lodewijk Napoleon. Pas in deze periode kreeg Van Oosthuysse de kans om enige bestuurlijke functies uit te oefenen, in een tijd waarin de status hiervan flink was gedaald en het moeilijk was om bestuurders te vinden³¹. Hij was dijkgraaf van 't Nieuwland en tijdens de inlijving in het Franse keizerrijk was hij burgemeester van Rijsenburg en lid van de Conseil Général du Département des Bouches de la Meuse. Eind 1813 werd hij door de gemeente Den Haag naar Parijs afgevaardigd om een huldeblijk aan Napoleon te brengen. Dit lag politiek nogal gevoelig: de stemming in het land was op dat moment behoorlijk anti-Frans en vier andere Haagse notabelen hadden eerder geweigerd om aan de delegatie deel te nemen³². Van Oosthuysse had ook contacten met de Spaanse overheid. In 1811 kocht hij de Spaanse ambassade in Den Haag, nadat de Spaanse ambassadeur vanwege de politieke situatie vertrokken was³³. In 1816 werd Van Oosthuysse benoemd tot ridder in de Koninklijke Spaanse

³⁰ Geciteerd uit Harzing, *Driebergen en Rijsenburg*, 122. Het geciteerde stuk is ongedateerd, maar waarschijnlijk rond 1810 geschreven.

³¹ Schama, *Patriots*, 547, 633.

³² P.H.P van Marle, 'De Fransche Tijd', *Die Haghe* (1904) 155.

³³ Volgens Harzing (*Driebergen en Rijsenburg*, 65) was deze aankoop bedoeld om Napoleon dwars te zitten. Van Oosthuysse zou zich het vertrek van Lodewijk Napoleon persoonlijk hebben aangetrokken en zou hierna het Franse bestuur in stilte hebben gesaboteerd. Dit lijkt echter niet waarschijnlijk gezien de goede betrekkingen die Van Oosthuysse met de Fransen onderhield. Het lijkt eerder mogelijk dat Van Oosthuysse de Spaanse ambassade kocht omdat hij al eerder zakelijke contacten had met de Spaanse ambassade. Wellicht heeft ook het feit dat er bij de ambassade een rooms-katholieke kapel was een rol gespeeld, gezien het warme hart dat Van Oosthuysse de katholieke zaak toedroeg. Kort daarvoor was de status van deze kapel veranderd van particuliere kapel naar officiële kerk. G. Rijven en M. Gemessy, *Het Westeinde nabij. Lotgevallen van een Haagse straat* (Den Haag 1982) 28-30.

Orde van Carel III. Behalve dijkgraaf heeft hij na de Franse tijd geen bestuurlijke functies meer bekleed.

Van Oosthuyse en zijn vrouw Margaretha kregen drie kinderen. Twee zoons overleden op vrij jonge leeftijd. Zijn dochter Henrica trouwde in 1814 met J.J. van Rijkevorsel. In 1818 overleed Van Oosthuyse en werd hij begraven op het kerkhof van zijn kerk te Rijsenburg. Zijn vrouw zette zijn zaken voort, deels samen met haar schoonzoon. In het volgende hoofdstuk worden de zakelijke activiteiten van Van Oosthuyse aan een nader onderzoek onderworpen.

Hoofdstuk 3. De zakelijke activiteiten van P.J. van Oosthuyse tussen 1795 en 1813

Bronnen

Van Oosthuyse was aan het einde van zijn leven een zeer rijk man. Ten tijde van de afhandeling van zijn nalatenschap (in 1831) bedroeg zijn vermogen ruim een miljoen³⁴. Uit belastinggegevens wordt duidelijk dat hij in 1813 tot de 100 rijkste bewoners van de stad Den Haag behoorde. Hij wordt hierbij omschreven als een 'der rijkste mannen van Den Haag, zijn inkomen werd geschat op f 100.000,-'³⁵. Helaas wordt niet vermeld waar deze schatting op is gebaseerd. Op basis van archiefstukken is een beter beeld van zijn inkomsten te krijgen. Hierbij zal vooral worden ingegaan op zijn leveranties aan het leger, maar ook op zijn investeringen in onroerend goed en zijn andere bronnen van inkomsten.

Er is in de archiefstukken een schat aan informatie over de zakelijke activiteiten van Van Oosthuyse. Zijn archief maakt deel uit van het familiearchief van de Van Rijckevorsels in het Utrechts Archief. Er zijn enige privéstukken van Van Oosthuyse en zijn vrouw Margaretha, maar er zijn vooral zakelijke stukken over de verschillende ondernemingen waar Van Oosthuyse aan deelnam en over het onroerend goed dat hij verwierf. De stukken geven helaas niet altijd een compleet beeld van de ondernemingen. Over de periode 1795-1797 zijn er in het geheel geen gegevens over het inkomen van Van Oosthuyse. Van één onderneming zijn er alleen oprichtingscontracten; van een andere onderneming zijn er wel debiteuren- en crediteurenboeken maar is er geen verdere boekhouding. Desondanks leveren de wel bewaarde stukken heel wat gegevens op. Van enkele perioden zijn ook brievenboeken bewaard. Hieruit zijn voor dit onderzoek enkele perioden bekeken om naast het cijfermateriaal een beeld te krijgen van de manier waarop de leveranties aan het leger in de praktijk verliepen. De bekeken brieven zijn uit de periode 1804-1805, toen de legerleveranties van Van Oosthuyse op hun hoogtepunt waren.

Hierna zullen de gegevens over de zakelijke activiteiten onder drie noemers worden gepresenteerd: de textiel fabriek, de leveranties van 'vivres en fourrages' aan het leger en de onroerend-goedaankopen. Na een beschrijving van de activiteiten volgen steeds gegevens over het inkomen dat Van Oosthuyse ermee verwierf. Tot slot wordt nog enige aandacht besteed aan de overige inkomsten van Van Oosthuyse.

³⁴ Stukken betreffende de afwikkeling van de nalatenschap van Petrus J. van Oosthuyse 1819-1831, Het Utrechts Archief (HUA), Archief van de familie Van Rijckevorsel 1369-1969 (AFR), inventarisnummer 633.

³⁵ W. Moll, 'De honderd hoogst aangeslagenen te 's-Gravenhage in 1813', *Economisch Historisch Jaarboek* 19 (1935) 46.

Textielfabriek

In 1799 begon P.J. van Oosthuysen samen met Nicolaas van Helden uit Delft een compagnieschap voor 12½ jaar voor het vervaardigen van 'lakens, carsaijen en baijen, dienstig tot militairen en andere kleedinge'³⁶. Van Helden had de leiding over de fabriek, terwijl Van Oosthuysen de levering aan het leger op zich nam en de kas hield. Beide partijen brachten 33.000 gulden in, Van Helden in de vorm van de inventaris van zijn fabriek (die hij blijkbaar voor die tijd al had) en Van Oosthuysen evenveel in de vorm van geld³⁷.

De fabriek produceerde verschillende stoffen: laken (met aanduidingen als grof, fijn, suprafijn, blauw, wit, sergeantslaken, onderofficierslaken), karsaai (wit, blauw, groen), baai (grof, geel, wit). Incidenteel werden er ook andere stoffen gemaakt, zoals 'zwart slobkoudzelaken' in het jaar 1804-1805. Het leger was de voornaamste afnemer van de geproduceerde stoffen. Over alle jaren gerekend werd 54% van de geleverde stoffen aan het leger geleverd. Het aandeel van het leger verschilde sterk van jaar tot jaar: in het jaar 1804-1805 was 85% van de leveringen voor het leger, maar in 1807-1808 was dit slechts 12%³⁸. Behalve aan het leger waren er ook leveringen aan de Franse diaconie en aan personen. Dit waren soms privépersonen, maar gezien de hoogte van de bedragen zullen dit waarschijnlijk voor een deel ook zakenlieden zijn geweest³⁹. De fabriek lijkt in het beeld te passen van de Nederlandse textielindustrie uit deze periode, met zijn ambachtelijke, arbeidsintensieve werkwijze. In de inventaris van de fabriek zijn geen aanwijzingen te vinden dat er moderne productiemiddelen werden gebruikt.

Het leger plaatste zijn orders ruim van te voren en hiermee was de productiecapaciteit van de fabriek grotendeels bezet. Dat kunnen we althans opmaken uit een brief van Van Oosthuysen waarin hij een bestelling afwijst vanwege de drukte, doordat de troepen gekleed moeten worden en de regering alleen maar inlands gefabriceerde goederen wil gebruiken. De goederen werden volgens deze brief een half jaar vooruit besteld en daardoor was de fabriek voor negen maanden bezet⁴⁰. Niet alle leveranties die Van Oosthuysen aan het leger deed, gingen via de compagnie. In zijn brieven en registers van ontvangsten en uitgaven⁴¹ vinden we ook zaken die hij zelfstandig voerde. In januari 1804 bestelde hij bijvoorbeeld mutsen bij Veldkamp te Delft met instructies dat er keelbanden aan moesten zitten en nette roosjes;

³⁶ Overeenkomst inzake de oprichting van een compagnieschap 1800, HUA, AFR, inventarisnummer 861.

³⁷ Jaarrekeningen 1799-1818, HUA, AFR, inventarisnummer 864.

³⁸ De precieze cijfers staan in tabel 1.

³⁹ Er werd bijvoorbeeld in het jaar 1805-1806 voor f. 25.000,- aan ene Roedigs geleverd.

⁴⁰ Brief van Van Oosthuysen aan ? te Lunenburg d.d. 20 september 1804, HUA, AFR, Brievenboek 8 september 1804-23 november 1804, inventarisnummer 830.

⁴¹ Registers van ontvangsten en uitgaven 1802-1813, HUA, AFR, inventarisnummers 839-845.

voor de zekerheid stuurde hij een voorbeeld mee⁴². Enige dagen later is er sprake van een partij schoenen die is gearriveerd, maar ze 'komen mij wat klein voor'⁴³.

De compagnons werkten met onderleveranciers die de stoffen bewerkten en afleverden. Er waren drie vaste onderleveranciers in Leiden en Tilburg en verder werden er op meer incidentele basis stoffen bij anderen besteld. Van Oosthuysse correspondeerde druk om alle bestellingen (zowel die van de fabriek als die van hemzelf) goed en op tijd te kunnen afleveren. In de correspondentie vinden we regelmatig brieven waarin hij klaagt over de kwaliteit van de stoffen die zijn onderleveranciers leveren. Zo schrijft hij in januari 1804 aan de weduwe De Lange dat hij haar stoffen niet meer wil hebben, omdat ze verschillend van afmetingen zijn. Een week later schrijft hij haar weer dat hij de witte karsaaien terugstuurt 'want ze voldoen volstrekt niet, het is ongelijk goed en (...) bedorven'⁴⁴.

Tot 1808 liep de fabriek goed en werd er winst gemaakt. De winstbedragen varieerden in deze periode van f. 6.303,- tot f. 23.718,- per jaar. Het rendement (de winst per ingebrachte f. 100,-) was in de eerste twee jaren erg hoog: 36% en 24%. In de jaren daarna varieerde het rendement van 4% tot 16%. Zelfs het minste jaar was zeker niet slecht in een periode waarin de rente laag was (3 à 5%). Vanaf 1808 werden de resultaten minder. In het jaar 1808-1809 was er een verlies van een paar honderd gulden. Het jaar 1809-1810 was weer goed maar het jaar daarop was er een veel groter verlies van f. 11.500,- (bijna f. 7,- per f. 100,-). Het lijkt erop dat het verlies veroorzaakt werd doordat het leger veel minder afnam. Waarschijnlijk hing dit samen met de inlijving van het Koninkrijk Holland in het Franse keizerrijk, waardoor het leger onderdeel van de Franse troepen werd. Het zal ook te maken hebben met het feit dat de economie in deze periode bijna geheel tot stilstand kwam. In ieder geval werden de problemen *niet* veroorzaakt doordat het leger niet betaalde: er waren nauwelijks langdurige betalingsachterstanden. In de verliesgevende jaren bleef een relatief groot deel van de geproduceerde stoffen in het magazijn, respectievelijk 26% en 58%.

Het jaar 1810-1811 was tevens het laatste jaar dat er in de fabriek geproduceerd werd. Waarschijnlijk was dit niet alleen het gevolg van het verlies, maar van het feit dat de afgesproken periode van 12½ jaar was afgelopen. Er werd namelijk in 1813 een nieuwe compagnieschap opgericht, ditmaal met als derde partij ene Maas⁴⁵. De oude fabriek bleef op papier nog tot 1818 bestaan. Af en toe werd er nog wat uit het magazijn geleverd, maar soms moesten de stoffen voor een zacht prijsje van de hand worden gedaan omdat de mot erin zat.

⁴² Brief van Van Oosthuysse aan Veldkamp te Delft d.d. 26 januari 1804, HUA, AFR, Brievenboek 2 januari 1804-8 september 1804, inventarisnummer 829.

⁴³ Brief van mevr. Van Oosthuysse (?) aan Van Oosthuysse te Eindhoven d.d. 28 januari 1804, HUA, AFR, Brievenboek 2 januari 1804-8 september 1804.

⁴⁴ Brieven van Van Oosthuysse aan weduwe De Lange d.d. 10 en 16 januari 1804, HUA, AFR, Brievenboek 2 januari 1804-8 september 1804.

⁴⁵ Jaarrekening 1813-1818, HUA, AFR, inventarisnummer 865.

De nieuwe compagnieschap draaide op een laag pitje. Uit de boekhouding blijkt dat de totale winst over vijf jaar ruim f. 23.000,- bedroeg. Het is niet duidelijk hoe hoog het rendement in deze laatste periode was.

Beide compagnons brachten hun winst weer in de compagnieschap in, zodat het bedrag dat ze in het bedrijf hadden zitten steeg. Van Helden kreeg echter ieder jaar een bedrag voor zichzelf (meestal tussen de 5.000 en 7.000 gulden) zodat zijn aandeel relatief daalde ten opzichte van dat van Van Oosthuysse. Aan het einde van de compagnieschap bedroeg het aandeel van Van Helden f. 30.488,- en dat van Van Oosthuysse f. 126.081,-. Ze waren dus fifty-fifty begonnen, maar aan het einde was de eigendomsverhouding ongeveer 20%-80%. De winst werd ieder jaar tussen beide compagnons verdeeld naar rato van het aandeel dat ze in de zaak hadden. Op basis van de jaarrekeningen is het jaarinkomen van Van Oosthuysse uit de fabriek te berekenen. Afgezien van de twee verliesjaren schommelde dit tussen de f. 4.000,- en de 15.000,-. De precieze gegevens staan in tabel 1 hieronder.

Tabel 1. Omzet, leveringen, rendement en winst van de textielfabriek⁴⁶.

Jaar	Omzet (gulden)	Percentage aan leger geleverd	Percentage in magazijn gebleven	Winst (gulden)	Rendement	Winstbedrag Van Oosthuysse (gulden)
1799-1800	106.861	30%	3%	23.851	36%	11.859
1800-1801	140.418	81%	16%	21.445	24%	10.723
1801-1802	146.995	14%	14%	17.163	16%	9.159
1802-1803	117.060	39%	17%	17.125	15%	9.638
1803-1804	138.501	67%	16%	12.453	9%	7.305
1804-1805	171.008	85%	10%	12.827	9%	7.876
1805-1806	121.432	41%	26%	6.303	4%	4.027
1806-1807	202.288	56%	15%	22.815	16%	15.340
1807-1808	104.373	12%	28%	12.322	9%	8.886
1808-1809	59.064	33%	49%	-296	0%	84
1809-1810	155.906	84%	22%	17.124	11%	13.457
1810-1811	45.572	23%	58%	-11.494	-7%	-9.253
Overige jaren 1811-1818	174.523	23%	2%	15.990	10%	10.082

⁴⁶ In het jaar 1808-1809 werd er verlies gemaakt. Door een toegepaste correctie in de jaarrekening is het winstbedrag van Van Oosthuysse toch positief. De cijfers van de nieuwe compagnie zijn niet meegerekend.

Voedsel- en brandstofleveringen aan het leger

In 1798 richtte Van Oosthuysen samen met drie andere partijen een compagnieschap op voor 'de aanneming der leverantie van des vivres en fouragies, voor de fransche troepen in soldij der Bataafsche Republique'⁴⁷. De drie andere partijen waren W.C. van Wijk uit Nijmegen, de compagnons Vlaming en De Jongh uit Maassluis en de compagnons Bernhofft en Cement uit Den Haag. Ieder van de partijen nam voor een kwart deel aan de compagnieschap en bracht 10.000 gulden in, in totaal dus f. 40.000,-. De Jongh was de eerder genoemde zwager van Van Oosthuysen. De compagnieschap werd aangegaan voor een jaar. Van Oosthuysen trad op als kassier, Bernhofft voerde het 'bureau der administratie en directie', terwijl Van Wijk, Vlaming en de Jongh de onderhandelingen met de onderleveranciers en de inspectie van de geleverde goederen deden.

Uit de contracten blijkt dat de compagnie de volledige 'rations vivres en fourrages' leverde: brood, vlees, rijst, zout, azijn en jenever plus haver, hooi en stro⁴⁸. Er waren zeer specifieke bepalingen over de kwaliteit en de frequentie van de te leveren goederen. Zo was er bijvoorbeeld bepaald dat 'het brood moet bestaan uit drie vierde tarwe en een vierde roggemeel (...) wel te saamen gemengd, wel geprepareerd zoo dat het deeg wel gereezen zij en gaar gebakken; zullende 15 pond zemelen uit ieder honderd pond meel uitgebild worden; voords moet ieder brood houden het gewigt van drie pond amsterdamsch waaggewigt'. Als de producten niet aan de vereisten voldeden, kreeg de aannemer een boete en werd het voedsel aan de plaatselijke armen uitgedeeld. In het aannemingscontract vinden we ook de regelingen over de verzorging van de troepen onderweg, inclusief het bonnensysteem. Brood moest iedere vier dagen worden geleverd, vlees iedere twee of drie dagen terwijl rijst en jenever alleen op speciale bestelling hoefde te worden geleverd. De aannemer was verplicht om voor twee of drie weken voorraad te houden; in de winter zelfs een maand. De prijzen waren in het contract vastgelegd, hoewel er af en toe tussentijdse prijsaanpassingen plaatsvonden. Het contract van deze compagnieschap liep voor een jaar. Er is geen boekhouding van bewaard gebleven in de archieven van Van Oosthuysen.

Van 1801-1802 had Van Oosthuysen weer een compagnieschap voor het leveren van 'vivres en fourages', ditmaal samen met Adrianus de Jongh en Abraham Lamberts⁴⁹. Zij leverden aan het Commissariaat voor de Fransche Troupes en aan het Agentschap van Oorlog, dat de goederen voor het Bataafse leger afnam. Deze compagnieschap werkte met

⁴⁷ Overeenkomst tussen P.J. van Oosthuysen en W.C. van Wijk d.d. 6 april 1798, HUA, AFR, inventarisnummer 858.

⁴⁸ Overeenkomst tussen de firma Van Oosthuysen en Van Wijk enerzijds en de eerste commissaris voor de Franse troepen anderzijds d.d. 3 april 1798, HUA, AFR, inventarisnummer 860.

⁴⁹ Journaal 1801-1802, HUA, AFR, inventarisnummer 868.

onderleveranciers die verantwoordelijk waren voor de leveranties in een deel van het land. Het lijkt waarschijnlijk dat de geleverde goederen en de afspraken vergelijkbaar waren met die van de eerdere compagnieschap. In anderhalf jaar tijd (begin 1801 tot halverwege 1802) liepen de leveranties op tot een bedrag van ruim 3,8 miljoen gulden, terwijl de winst in die tijd bijna 220.000 gulden bedroeg. Als we aannemen dat het aandeel van Van Oosthuysen een derde was, dan bedroeg zijn inkomen uit deze onderneming in deze periode ruim 73.000 gulden.

In 1803 nam Van Oosthuysen weer deel aan een dergelijk compagnieschap, ditmaal met Adrianus de Jongh, Abraham Lamberts en N. en D. de Goeij. In totaal brachten de compagnons 80.000 gulden in, waarvan Van Oosthuysen iets meer dan de helft⁵⁰. Ook hier betrof het de leveranties van vivres en fourrages aan het leger. De officieren kregen naast de gewone 'rations' extra porties boter, kaas, suiker, koffie, thee en kaarsen⁵¹. Bij bijzondere gelegenheden, zoals na de slag bij Austerlitz, kregen de manschappen extra jenever⁵². Ook deze compagnie werkte met onderleveranciers, onder meer J. Bernhofft voor de troepen in de provincie Utrecht⁵³ en W. Biben voor Zuid-Holland. Vaak hadden de onderleveranciers zelf ook weer onderaannemers.

Uit de boekhouding blijkt dat de compagnieschap tussen april 1803 en december 1805 actief was⁵⁴. Iedere maand werd er voor ongeveer f. 250.000 aan voedsel en brandstof geleverd aan de 'Bataafsche Armee' en aan de 'Veld- en Transport Train'. Behalve aan het Bataafse leger werd er ook voedsel en brandstof aan de Franse troepen geleverd voor ruwweg f. 200.000 per maand. Daarnaast werd er ook geleverd aan de Raad der Americaansche Coloniën voor de West-Indische troepen en aan de Raad der Aziatische Bezittingen (de opvolger van de VOC). Hierbij ging het om veel lagere bedragen van enkele duizenden guldens per maand. Het is niet bekend hoeveel winst deze onderneming maakte, omdat er alleen debiteuren- en crediteurenboeken bewaard zijn gebleven. Op grond van de resultaten van de eerdere onderneming zouden we daar wel een schatting van kunnen maken; het ging immers om hetzelfde type onderneming. In de periode 1803-1805 bedroeg het totale bedrag aan geleverde goederen ruim 14 miljoen gulden⁵⁵. De winstcijfers over deze periode kunnen

⁵⁰ Overeenkomst inzake de oprichting van de compagnieschap d.d. 15 april 1803, HUA, AFR, inventarisnummer 869.

⁵¹ Aanvullende condities d.d. 22 juli 1805, HUA, AFR, inventarisnummer 870.

⁵² Brieven van 27 december 1805 aan alle employees, HUA, AFR, Brievenboek 7 mei 1805-19 november 1806, inventarisnummer 832.

⁵³ Overeenkomst tussen De Jongh en Bernhofft d.d. 19 september 1805, HUA, AFR, inventarisnummer 871.

⁵⁴ Debiteurenboek 1804-1805 en Crediteurenboek 1803-1806, HUA, AFR, inventarisnummers 901 en 902.

⁵⁵ Crediteurenboek 1803-1805, HUA, AFR. Hierin staan de bedragen van de geleverde goederen geboekt bij Van Oosthuysen als kassier van de compagnie. Het debiteurenboek gaat slechts over de laatste paar maanden van 1804 en het jaar 1805. In die periode was de omzet bijna 7 miljoen.

we als volgt schatten: als de winst naar verhouding gelijk zou zijn aan die in de periode 1801-1802 dan bedroeg die ongeveer f. 800.000,-⁵⁶. Hiervan had Van Oosthuysse een aandeel van ongeveer de helft. Per jaar zou dat dan neerkomen op een inkomen van ruim 130.000 gulden. In ieder geval is het duidelijk dat Van Oosthuysse in deze jaren zijn grootste slag heeft geslagen en zeer veel verdiend heeft aan de legerleveranties. Wat ook opvalt is dat de compagnons met een relatief bescheiden startkapitaal van f. 80.000,- een enorme omzet wisten te genereren.

Bij de levering van 'vivres en fourrages' ging het om grote hoeveelheden goederen. Om een idee te geven: in de maand oktober 1804 werden ruim een miljoen 'rations vivres' geleverd, bestaande uit brood, vlees, zout, azijn, jenever en brandstoffen⁵⁷. Het valt niet precies te zeggen om hoeveel manschappen het hierbij ging, omdat officiers meerdere rations ontvingen. Toch kunnen we gezien deze aantallen aannemen dat de compagnie alle op Nederlandse grond aanwezige troepen bediende. Dat blijkt ook uit het feit dat De Jongh in deze periode als 'aannemer-generaal' wordt aangeduid⁵⁸.

De leveranties aan het leger vereisten een hele organisatie. Het viel niet altijd mee om de grote hoeveelheden goederen op tijd bij elkaar te krijgen. In de zomer van 1805 reisde Van Oosthuysse naar Den Helder, waar een deel van de troepen gelegerd was. De brieven aan zijn vrouw geven een indruk van het werk en de spanning waarmee de leveranties gepaard gingen. Op 8 augustus schrijft 'Oost' aan zijn vrouw dat hij hoopt haar op zondag te zien, maar 'het hooi alleen soude mij wederhouden, edog ik hoop dat Bernhofftt genoeg sal afzenden'⁵⁹. Op 13 augustus schrijft hij over een schip met brood uit Amsterdam dat bij inspectie niet in orde is bevonden en dat verbeurd is verklaard voor de armen. Bovendien zijn er problemen met de betaling en accepteert men zijn 'brieffen' niet meer, waardoor hij gediscredeerd is. 'Ik krijg een verdomde hekel aan het geval'. Verder heeft hij nog maar voor acht dagen haver en is de rijst op. Op 20 augustus heeft hij nog steeds onvoldoende spullen: 'het hoofd loopt mij om'.

In totaal waren er ongeveer twintig directe onderaannemers, zo blijkt uit de namen in het crediteurenboek. De compagnie voerde met hen een uitgebreide correspondentie over de leveranties. De onderleveranciers werden op de hoogte gesteld van prijswijzigingen en van

⁵⁶ In 1801 was de winst (f. 220.000,-) 5,8% van de omzet (3,8 miljoen gulden). In deze periode schatten we daarom de winst op 5,8% van 14 miljoen gulden; dat is f. 812.000,-.

⁵⁷ Debiteurenboek 1804-1805, HUA, AFR. In dit boek worden zowel de Nederlandse als de Franse jaartelling gebruikt. De geleverde goederen van de maand oktober 1804 en van de maand vendémiaire van het 13e jaar zijn hier bij elkaar opgeteld. Omdat het er hier slechts om gaat een indruk van de hoeveelheden te geven, is de Franse maand niet omgerekend naar de Nederlandse, zodat het niet om exact dezelfde dagen gaat.

⁵⁸ Bijvoorbeeld in de Aanvullende condities, HUA, AFR.

⁵⁹ Brief d.d. 8 augustus 1805, HUA, AFR, Brieven van Van Oosthuysse aan zijn vrouw Margaretha de Jongh, inventarisnummer 874.

troepenverplaatsingen, zodat ze hun leveranties daarop aan konden passen. Regelmatig moesten de onderleveranciers worden aangespoord omdat ze hun leverantiebonnen te laat inleverden; de compagnie moest ze binnen een bepaalde termijn bij het leger innen en dreigde te laat ingeleverde bonnen niet uit te betalen. Soms waren de bonnen niet goed ingevuld: er mochten bijvoorbeeld geen drie maanden op één bon staan en voedsel en brandstof mochten niet samen op één bon worden opgegeven⁶⁰. Het gebeurde ook vaak dat een gemeente de troepen van voedsel had voorzien, waarna de onderleverancier de rekening kreeg. Die werden niet altijd even vlot betaald, waarna de gemeente zich beklaagde bij de compagnie. Vooral met de onderleverancier H. Terhorst uit Zutphen liep dit flink uit de hand, omdat die bleef weigeren de gemeente Goor te betalen. Op 7 juni 1805 stuurde de compagnie een vinnige brief naar De Longte, de boekhouder van Terhorst, die eindigde met: 'er zal eerst een man met een gezonde kop uit Groningen moeten komen die de H. de Longte op de weg der waarheid en des verstand brengt'⁶¹. Dit hielp echter ook niet, waarna de compagnie in september het contract met Terhorst niet verlengde en overdeed aan C. Terpstra uit Groningen. Terhorst dreigde vervolgens om Van Oosthuysse te laten arresteren, waarop deze liet weten dat hij helaas geen tijd had, anders zou hij voor de grap naar Zutphen gaan om Terhorst zijn dreigement te laten uitvoeren⁶².

Terhorst was niet de enige onderleverancier met wie er problemen waren. In de brieven zit de compagnie zijn onderleveranciers regelmatig op de huid over te hoge prijzen die ze hanteren, over gemeenten waar ze het laten afweten zodat de gemeente zelf voor de leveranties moet zorgen, over afgekeurde goederen omdat de onderleverancier slechte kwaliteit heeft geleverd en over betalingsproblemen. In een aantal gevallen heeft dit uiteindelijk tot rechtszaken geleid, bijvoorbeeld met W. Biben. Deze verkeerde vanaf november 1805 in financiële problemen, waarop De Jongh hem een lening aanbood en erop aandrong dat hij die aanvaardde: hij moest zijn 'goed ten baat' nemen en aan zijn vrouw en kinderen denken. De bedenkingen van Biben werden tegengesproken met het argument dat 'het beter is dat het goed voor den meester kan springen dan wel dat de baas voor het goed springt'⁶³. Biben bleef weigeren en in de maanden daarna kreeg hij steeds scherpere brieven over de verplichtingen die hij niet was nagekomen, totdat het uiteindelijk uitliep op een rechtszaak.

⁶⁰ Bijvoorbeeld de brieven van 7 mei 1805 aan J. Hillers te Middelburg en aan C. Terpstra te Groningen, HUA, AFR, Brievenboek 7 mei 1805-19 nov 1806.

⁶¹ Brief van Roobol (zaakwaarnemer) aan De Longte te Zutphen d.d. 7 juni 1805. HUA, AFR, Brievenboek 7 mei 1805-19 nov 1806.

⁶² Brief aan Terhorst d.d. 4 oktober 1805, HUA, AFR, Brievenboek 7 mei 1805-19 nov 1806.

⁶³ Brief van A. de Jongh (?) aan W. Biben d.d. 19 november 1805, HUA, AFR, Brievenboek 7 mei 1805-19 november 1806.

Op basis van de gegevens uit de literatuur zou het niet verwonderlijk zijn als het leger de leveranties slecht betaalde. Uit de boekhouding van de compagnieschappen blijken echter geen structurele wanbetalingen. Een aanwijzing dat er wellicht toch problemen waren, is enig gemopper in de brieven van de compagnons. Zo moet bijvoorbeeld een onderleverancier wat langer dan gewoonlijk op zijn geld wachten: 'mijnheer, indien den lande mij betaalde, zoude ik niet in de verplichting zijn u een dag langer dan de gewoone conditie te moeten uijtstellen'⁶⁴. Het is dus mogelijk dat de betalingen wel lang op zich lieten wachten; nader onderzoek van de betalingsdata in de boekhouding zou hier verder licht op kunnen werpen.

Na 1805 heeft Van Oosthuysse zich niet meer beziggehouden met leveranties van vivres en fourrages aan het leger, althans daar zijn geen gegevens van bekend. Het is niet duidelijk waarom Van Oosthuysse en zijn zwager deze zeer winstgevende zaken niet voortzetten. Wellicht heeft het leger de contracten aan een andere aannemer gegund, onder gunstiger voorwaarden. Het is mogelijk dat Van Oosthuysse zijn goede contacten met het Franse leger enigszins kwijtraakte toen Marmont in 1805 uit legerkamp Zeist vertrok. Het is echter niet duidelijk of de contracten te danken waren aan Van Oosthuysse of aan De Jongh. Mogelijk had De Jongh de eerste contacten en heeft die zijn zwager erbij betrokken.

Onroerend goed

Van Oosthuysse heeft aanzienlijk geïnvesteerd in onroerend goed, zowel in land als in huizen⁶⁵. Via zijn eerste vrouw had hij al enige huizen in Den Haag in bezit, die gekocht waren door zijn neef J.M. van Oosthuysse. De waarde hiervan bedroeg in totaal ongeveer f. 9.000,-. Vanaf 1792, maar vooral vanaf 1797 is Van Oosthuysse zelf onroerend goed gaan kopen. In de stad Den Haag kocht hij 12 percelen, in totaal voor ruim f. 70.000,-. Soms ging het om kleine aankopen, maar er waren ook grote aanwinsten zoals de Hof van Spanjen (de Spaanse ambassade) die hij in 1811 voor f. 20.000,- kocht. Waarschijnlijk zal Van Oosthuysse de meeste huizen verhuurd hebben, hoewel dat lang niet altijd vermeld wordt.

Behalve in de stad Den Haag kocht Van Oosthuysse grote stukken grond in het Maasgebied, in de omgeving van Naaldwijk en 's-Gravenzande. In totaal ging het hier om ongeveer 830 hectare⁶⁶, ter waarde van ruim f. 400.000,- in de periode 1797-1816. Het ging om landbouwgrond (weiland, teelland), boerderijen, hofsteden, bos en duinland. Ook hier varieerden de grootten van de aankopen, maar het ging vaak om flinke stukken. Zo kocht Van Oosthuysse in 1807 het Landgoed Staalduin voor f. 27.000,- en in datzelfde jaar ook een stuk grond in de Nieuwlandse Polder voor f. 35.500,-. Van lang niet alle aankopen is vermeld

⁶⁴ Brief aan D. Visser te Schiedam d.d. 21 oktober 1805, HUA, AFR, Brievenboek 7 mei 1805-19 november 1806.

⁶⁵ Register van onroerende goederen, HUA, AFR, inventarisnummer 1426.

⁶⁶ 974 morgen. We nemen aan dat het hier Rijnlandse morgens betreft, die gelijk zijn aan 8516 m².

welke inkomsten Van Oosthuysse eruit had. Een aantal malen is de huur vermeld en soms ook het percentage van de opbrengst, na aftrek van de onkosten. Bijvoorbeeld de hofstede Paardenburg bij Zwammerdam, aangekocht voor f. 19.500,- in 1809: 'dit dooreen gerekend heeft ruijm 5 pct opgebracht'. De hofstede Rijnburg heeft 4 1/8 procent opgebracht en de hofstede Overburg 4 7/16 procent. Een deel van de bezittingen schonk Van Oosthuysse aan zijn dochter toen zij in 1814 in het huwelijk trad met Van Rijckevorsel.

Een derde groep aankopen van onroerend goed deed Van Oosthuysse in de omgeving van Rijsenburg, Driebergen en Zeist. Hier kocht hij in de periode 1804 -1818 voor ruim f. 215.000 aan onroerend goed. De grootste aankoop was het landgoed Sparrendaal, dat hij in 1805 kocht voor f. 100.000,-. Verder kocht hij in 1806 de ambachtsheerlijkheid Rijsenburg voor f. 39.000,-. Daarnaast betrof het een aantal hofsteden en stukken bos en woeste grond. De meeste aankopen vonden in de periode 1804-1808 plaats. In totaal kocht van Oosthuysse in deze streek ongeveer 616 hectare⁶⁷. Ook hier zijn er vrij weinig gegevens over de inkomsten. De heerlijkheid Rijsenburg bracht volgens een afzonderlijk stuk uit 1806 per jaar ruim f. 4.200,- op aan huur, opbrengst van het land, tienden en de bomen die 'jaarlijks tot drie stuivers in waarde aanwassen'⁶⁸. De huizen die Van Oosthuysse in het dorp Rijsenburg had laten bouwen, verhuurde hij⁶⁹, maar die staan niet in het register van onroerend goed vermeld.

Al met al heeft Van Oosthuysse dus behoorlijke investeringen gedaan in onroerend goed. Vooral in de jaren 1805-1809 heeft hij veel aankopen gedaan, zoals in tabel 2 te zien is. Hoewel de precieze opbrengst van de afzonderlijke huizen en stukken land niet bekend is, zijn de huur- en pachtinkomsten uit de periode 1802-1813 wel te achterhalen uit de registers van ontvangsten en uitgaven⁷⁰. Naarmate het onroerend-goedbezit steeg, stegen deze inkomsten: in 1802 bedroegen ze f. 2980,-, in 1807 f. 12.140,- en in 1813 f. 23.270,-. Het valt op dat het rendement niet erg hoog lijkt; in de meeste jaren bedragen de huur en pacht 3% van de totale aankoopwaarde. De rendementen die Van Oosthuysse expliciet noemt, zijn echter 4 à 5% en de grootgrondbezitter Hackfort haalde een rendement van 5% uit zijn onroerend goed. Het lage percentage komt waarschijnlijk voort uit het feit dat Van Oosthuysse lang niet al zijn bezit verhuurde, terwijl in de tabel alleen de huur- en pachtinkomsten zijn meegeteld. Van Oosthuysse kocht echter ook grote stukken bos en woeste grond die niet verhuurd werden. Dat zou overeenkomen met het feit dat het percentage na 1804 daalde, dus in de periode dat Van Oosthuysse zijn aankopen in de omgeving Rijsenburg deed; zoals gezegd kocht hij daar veel bos en woeste grond. De woeste grond ging waarschijnlijk pas wat

⁶⁷ 723 morgen.

⁶⁸ Memorie van inkomsten Rijsenburg (1806), HUA, AFR, inventarisnummer 1005.

⁶⁹ Steenwijk, *Driebergse brug*, 99.

⁷⁰ Registers van ontvangsten en uitgaven 1802-1813, HUA, AFR.

opleveren nadat het in cultuur was gebracht. Het bos leverde inkomsten in de vorm van houtverkoop op. Het zou de moeite waard zijn om ook deze houtverkoop uit de registers te achterhalen. Hoe dit alles ook zij, in ieder geval heeft Van Oosthuysse in absolute getallen flinke inkomsten uit zijn onroerend goed gehad.

Tabel 2. Aankoop, waarde en inkomsten uit onroerend goed (in guldens)⁷¹.

Jaar	Aankoop- bedrag	Totale aankoop- waarde (cumulatief)	Inkomsten uit huur en pacht	Percentage huur en pacht t.o.v. totale waarde
voor 1792	9.000	9.000		
1792	3.700	12.700		
1797	18.050	30.750		
1799	28.000	58.750		
1800	9.095	67.845		
1801	17.800	85.645		
1802	22.100	107.745	2.980	3%
1803	0	107.745	5.000	5%
1804	46.500	154.245		
1805	102.300	256.545	5.140	2%
1806	87.150	343.695	5.000	1%
1807	131.159	474.854	12.140	3%
1808	30.002	504.856	15.800	3%
1809	83.749	588.605	14.800	3%
1810	2.575	589.989	20.100	3%
1811	25.800	615.789	17.950	3%
1812	11.210	626.999	20.870	3%
1813	11.941	632.440	23.270	4%

Overige inkomsten

De bovenstaande gegevens geven een schatting van de inkomsten die Van Oosthuysse met zijn legerleveranties en zijn onroerend goed verwierf. Het is duidelijk dat zijn inkomen aanzienlijk was en dat hij vooral in de jaren 1801-1805 zeer veel verdiend heeft aan de legerleveranties. Een deel van deze verdiensten heeft hij gebruikt voor zijn investeringen in onroerend goed, waarbij hij de grootste aankopen deed in de jaren daarna.

Een andere belangrijke bron van inkomsten waren renten van leningen. In de registers van ontvangsten en uitgaven staan deze inkomsten vermeld. In de loop van de jaren stegen deze flink, hoewel er wel schommelingen zijn: in 1802 waren de rente-inkomsten f. 780,-, in 1807 f. 4400,- en in 1813 f. 13.240,-. De precieze bedragen staan in tabel 3. De topjaren lagen tussen 1808 en 1810, toen de rente-inkomsten tussen de 21.000 en 25.000

⁷¹ Het register van ontvangsten en uitgaven van 1804 ontbreekt. In een paar gevallen heeft Van Oosthuysse wat onroerend goed verkocht. Dit is in de totale aankoopwaarde verdisconteerd, waardoor de waarden in deze kolom niet precies de cumulatieve aankoopbedragen zijn. De huur en pacht is hier opgenomen in het jaar van ontvangst. Vanwege achterstanden was dat niet altijd het jaar waarin de huur of pacht verschuldigd was.

gulden lagen. Deze rente-inkomsten zijn vrijwel allemaal van particuliere leningen die Van Oosthuysse verstrekke. Het gaat vaak om kleine rentebedragen van enige tientallen of honderden guldens. Het rentepercentage dat Van Oosthuysse vroeg, was meestal 5%, soms 4% of 6% en een enkele keer 3½%. Overigens leende Van Oosthuysse zelf ook regelmatig van anderen. Van Oosthuysse bezat naar verhouding weinig effecten. Bij de afwikkeling van zijn nalatenschap in 1831 was de nominale waarde van de effecten f. 8500,- op een totale boedelwaarde van meer dan een miljoen⁷². Het de vraag of het register van ontvangsten en uitgaven alle rente-inkomsten bevat. In de boekhouding van de textiel fabriek wordt enige malen vermeld dat Van Oosthuysse een bedrag aan de fabriek leende. De rente hiervan is niet in de registers opgenomen. Ook lijkt het aannemelijk dat Van Oosthuysse deelnam aan de gedwongen leningen die de overheid uitschreef om de schatkist weer enigszins te vullen.

Van Oosthuysse had ook inkomsten uit de zaken die hij zelfstandig dreef, los van de fabriek en de compagnieschappen. De passementenfabriek die hij van zijn neef erfde, heeft hij waarschijnlijk al die tijd voortgezet, maar er zijn pas gegevens van bewaard vanaf 1822. Mevrouw Van Oosthuysse heeft deze zaak voortgezet na het overlijden van haar man. Zij had bovendien een agentschap in borduursels voor een firma in Parijs, waarvan de omzet enige duizenden guldens per jaar bedroeg⁷³. In de registers van ontvangsten en uitgaven staan ook de verdere zakelijke activiteiten van Van Oosthuysse vermeld. In dit onderzoek zijn die niet in kaart gebracht.

De inkomsten van Van Oosthuysse zijn voor een deel vergelijkbaar met die van zijn tijdgenoot Hackfort. Beiden hadden flinke inkomsten uit onroerend goed. Als alle inkomsten hieruit zouden worden meegerekend, dan is het goed mogelijk dat Van Oosthuysse een vergelijkbaar rendement van 5% uit zijn onroerend goed heeft gehaald. Net als Hackfort profiteerde Van Oosthuysse van de verkoop van hout. Het patroon van particulier geld uitlenen en zelf lenen lijkt eveneens op elkaar, evenals de gehanteerde rentepercentages. Hoe de belastingdruk voor Van Oosthuysse uitpakte, is niet bekend. Het belangrijkste verschil tussen Van Oosthuysse en Hackfort zijn de legerleveranties, waardoor Van Oosthuysse een aanzienlijk stuk rijker werd dan Hackfort en waardoor de onderlinge verhouding van zijn inkomstenbronnen anders is.

In tabel 3 zijn de gegevens en schattingen over de inkomsten van Van Oosthuysse tussen 1797 en 1813 samengevat.

⁷² Er kunnen tussen overlijden (1818) en afwikkeling van nalatenschap (1831) natuurlijk effecten verkocht zijn, maar ook in de registers van ontvangsten en uitgaven staan weinig inkomsten uit effecten.

⁷³ Overzicht van in consignatie ontvangen goederen 1807-1808. HUA, AFR, inventarisnummer 926.

Tabel 3. Inkomsten van Van Oosthuysse in de jaren 1797-1813⁷⁴. De geschatte waarden zijn cursief gedrukt. De bedragen zijn in guldens.

Jaar	Inkomsten uit textielfabriek	Inkomsten uit onroerend goed	Inkomsten uit 'vivres en fourrages' (geschat)	Inkomsten uit renten	Totaal (geschat)
1797		?		?	?
1798		?	?	?	?
1799		?	?	?	?
1800	11.859	?		?	11.859
1801	10.723	?	48.900	?	59.623
1802	9.159	2.980	24.450	780	37.369
1803	9.638	5.000	130.000	445	145.083
1804	7.305	?	130.000	?	137.305
1805	7.876	5.140	130.000	1.355	144.371
1806	4.027	5.000		3.820	12.847
1807	15.340	12.140		4.400	31.880
1808	8.886	15.800		25.730	50.416
1809	84	14.800		23.870	38.754
1810	13.457	20.100		21.835	55.392
1811	-9.253	17.950		9.070	17.767
1812		20.870		15.125	35.995
1813		23.270		13.240	36.510

⁷⁴ In 1801-1802 waren de waarschijnlijke inkomsten van Van Oosthuysse ruim f 73.000,- voor de vivres en fourrages. Dit was voor anderhalf jaar. Hier gaan we ervan uit dat de inkomsten gelijkelijk over die periode waren gespreid: tweederde in het jaar 1801 en eenderde in het halve jaar 1802. De bedragen in de tabel zijn afgerond. De textielfabriek hanteerde een boekjaar van juli t/m juni; in deze tabel zijn de inkomsten steeds in het laatste jaar opgenomen, bv. de inkomsten van het jaar 1799-1800 staan hier bij 1800.

Conclusie

Het beeld dat Van Oosthuysse een zeer rijk man was met een hoog inkomen, is door onze gegevens bevestigd. Zijn inkomsten bestonden uit de levering van vivres en fourrages aan het leger, een textiel fabriek met het leger als grootste klant, onroerend goed, renten en overige zaken. In de periode 1801-1805 is hij zeer rijk geworden, ook al weten we zijn precieze inkomsten niet. De jaren 1803-1805 waren de topjaren; naar schatting had Van Oosthuysse toen een jaarinkomen van ongeveer f. 140.000,-. Vooral aan de leveringen van vivres en fourrages heeft hij zeer veel verdiend. Met een redelijk bescheiden startkapitaal behaalde zijn compagnie een zeer grote omzet, met name in de jaren 1803-1805. In die jaren was zijn compagnon en zwager De Jongh aannemer-generaal voor de vivres en fourrages voor alle manschappen op Bataafs grondgebied. Een belangrijk deel van deze inkomsten heeft Van Oosthuysse in onroerend goed geïnvesteerd, wat hem vooral vanaf 1805 aanzienlijke inkomsten opleverde aan huur, pacht en de verkoop van hout. De leveringen van textiel waren van bescheidener schaal. Hiervoor had het leger geen aannemer-generaal, maar bestelden de legermagazijns stoffen bij allerlei textielleveranciers, waarvan de fabriek van Van Oosthuysse er één was. Waarschijnlijk heeft Van Oosthuysse geen grote problemen gehad met wanbetalingen door de overheid. Dat is opvallend gezien de grote financiële problemen van de staat in deze periode. Het staat ook in contrast met de voortdurende betalingsproblemen van de Franse overheid aan zijn leveranciers.

Naast de legerleveranties en onroerend goed had Van Oosthuysse ook aanzienlijke inkomsten uit renten van leningen. Ten slotte deed Van Oosthuysse nog allerlei zaken die niet onder de fabriek of de compagnieschappen vielen, maar de omvang hiervan is niet onderzocht. Wat dat betreft smaakt dit onderzoek naar meer. Vooral de registers van inkomsten en uitgaven en de brievenboeken bevatten nog een schat aan gegevens over de verdere inkomsten van Van Oosthuysse, over zijn uitgaven en over de manier waarop hij zijn zaken dreef. Het zou ook interessant zijn om te kijken of belastinggegevens en de archieven van de Frans-Bataafse overheid aanvullende informatie opleveren.

Van Oosthuysse blijkt al met al een zakenman die ondanks de economische malaise een zeer goede neus had voor lucratieve zaken. Zijn oorspronkelijke branche, de textielindustrie, verkeerde in grote problemen, maar hij koos hierin de markt die nog wel wat opleverde: leveranties aan het leger. Hij was zich goed bewust van de maatregelen die de overheid nam en hoe hij daarvan kon profiteren, zoals het feit dat de overheid alleen nog maar binnenlands geproduceerde stoffen bestelde. Ook met zijn investeringen in onroerend goed geeft hij blijk van goed zakelijk inzicht. Onroerend goed was een investering die in deze periode een aardig rendement opleverde. Houtverkoop was eveneens aantrekkelijk vanwege de hoge houtprijs en de ontginning van woeste gronden leverde een belastingvrijstelling op.

Hij kiende bovendien goed uit waar hij zijn landaankopen deed: zodra er een legerkamp in Zeist werd gevestigd, ging hij daar grote stukken grond kopen en hout verkopen. Zijn zakelijke mentaliteit blijkt ook uit zijn manier van zakendoen: hij was intensief met zijn zaken bezig, bemoeide zich persoonlijk met allerlei details en zat zijn onderleveranciers flink achter de voddren, soms tot aan de rechtbank toe.

Hij hechtte bovendien aan een maatschappelijke positie met status. Die status ontleende hij aan zijn titel Heer van Rijsenburg, aan zijn landgoederen, aan zijn contacten met het Franse leger en aan zijn bestuurlijke functies. Desondanks behoorde hij wat dat betreft niet tot de echte elite. Hij is het best te karakteriseren als een zeer gewiekst zakenman, die ondanks de economische problemen van zijn tijd grote rijkdom wist te vergaren door gebruik te maken van de mogelijkheden en 'het goed voor den meester te laten springen'.

Archivalia

Het Utrechts Archief, Archief van de familie van Rijckevorsel, toegang 87.

Hieruit de volgende inventarisnummers:

- 633. Stukken betreffende de afwikkeling van de nalatenschap van Petrus J. van Oosthuyse, 1819-1831.
- 829. Brievenboek betreffende handels- en nijverheidsondernemingen, de exploitatie van gronden en andere bezittingen, 2 jan 1804-8 sep 1804. (Kopieboek).
- 830. Brievenboek betreffende handels- en nijverheidsondernemingen, de exploitatie van gronden en andere bezittingen, 8 sep 1804-23 nov 1804. (Kopieboek).
- 832. Brievenboek betreffende handels- en nijverheidsondernemingen, de exploitatie van gronden en andere bezittingen, 7 mei 1805-19 nov 1806. (Kopieboek).
- 839-845. Registers van ontvangsten en uitgaven 1802-1813.
- 858. Overeenkomst tussen Petrus J. van Oosthuyse te 's-Gravenhage en W.C. van Wijk te Nijmegen inzake de oprichting van een compagnieschap voor levering van levensmiddelen en brandstof aan de Franse legers, 1798. Notarieel afschrift.
- 859. Overeenkomst tussen de firma Van Oosthuyse en van Wijk enerzijds en J. de Dekker te Gorinchem anderzijds inzake de levering van levensmiddelen en brandstof aan de Hollandse troepen in de provincie Noord-Holland, 1798. Afschrift.
- 860. Overeenkomst tussen de firma Van Oosthuyse en van Wijk enerzijds en de eerste commissaris voor de Franse troepen anderzijds inzake de levering van levensmiddelen en brandstof, 1798. Afschrift.
- 861. Overeenkomst tussen Petrus J. van Oosthuyse te 's-Gravenhage en Nicolaas van Helden te Delft inzake de oprichting van een compagnieschap tot fabricage van stoffen voor militaire en andere kleding, 1800. Notarieel afschrift.
- 864. Jaarrekeningen 1799-1818.
- 865. Jaarrekening 1813-1818.
- 868. Journaal 1801-1802.
- 869. Overeenkomst tussen Adrianus de Jongh te Maassluis, aannemer-generaal, Abraham Lamberts te Amsterdam, N. en D. de Goey te Grave en Petrus J. van Oosthuyse inzake de oprichting van een compagnieschap tot levering van levensmiddelen en brandstof aan de Franse en Bataafse legers, 1803, met afschrift, waarin verklaring van afrekening met Abraham Lamberts wegens zijn aandeel in de compagnieschap, 1806.

- 870. Aanvullende condities op de overeenkomst, gesloten in 1804 tussen de aannemer-generaal Adrianus de Jongh enerzijds en het Franse commissariaat anderzijds inzake de levering van levensmiddelen en brandstof, 1805.
- 871. Overeenkomst tussen Adrianus de Jongh en J. Bernhofft te Utrecht, waarbij de laatstgenoemde zich als onderleverancier verplicht tot het leveren van levensmiddelen en brandstof aan de Franse en Bataafse legers in de provincie Utrecht, 1805.
- 874. Brieven van Petrus J. van Oosthuyse aan zijn echtgenote Margaretha de Jongh inzake aangelegenheden van de compagnieschap, 1804-1805.
- 901. Debiteurenboek 1804-1805.
- 902. Crediteurenboek 1803-1806.
- 926. Overzicht van in consignatie ontvangen goederen en van de distributie hiervan, met rekening-courantoverzichten met afnemers 1807-1808.
- 1005. Memorie van inkomsten van de heerlijkheid Rijsenburg 1806.
- 1426. Register van onroerende goederen met pachtopgaven van Petrus J. van Oosthuyse en Margaretha de Jongh.

Literatuur

Brown, Howard G., 'A discredited regime: the directory and army contracting', *French History* 1990 4 (1) 48-76.

Brugmans, I.J.. *Paardenkracht en mensenmacht. Sociaal-economische geschiedenis van Nederland 1795-1940* ('s-Gravenhage 1961).

Eerenbeemt, H.F.J.M. van den, *'s-Hertogenbosch in de Bataafse en Franse tijd 1794-1814* (Nijmegen 1955).

Fritschy, J.M.F., *De patriotten en de financiën van de Bataafse Republiek. Hollands krediet en de smalle marges voor een nieuw beleid (1795-1801)* ('s-Gravenhage 1988).

Hardenberg, H., *Overzicht der voornaamste bepalingen betreffende de sterkte, zamenstelling, betaling, verzorging en verpleging van het Nederlandsche Leger sedert den Vrede van Utrecht in 1713 tot den tegenwoordigen tijd, hoofdzakelijk op voet van vrede, I* ('s-Gravenhage 1858-1861).

Harzing, W., *Driebergen en Rijsenburg, hoe zij ontstonden en groeiden* (Driebergen-Rijsenburg 1973).

Hoeven, M. van der, *Van de Weser tot de Weichsel. Het leger van het Koninkrijk Holland en de Duitse veldtochten van Napoleon 1806, 1807 en 1809* (Amsterdam 1994).

Hoof, J.P.C.M. van, 'The army from 1795-1813', *Revue Internationale d'Histoire Militaire* 1984 (58) 37-45.

Jansen, M., *De industriële ontwikkeling in Nederland 1800-1850* (Amsterdam 1999).

Klep, Paul M.M., 'Over de economische achteruitgang van de Republiek in de Bataafs-Franse tijd', in: J.F.E. Bläsing en H.H. Vleesenbeek ed., *Van Amsterdam naar Tilburg en toch weer terug* (Leiden/Antwerpen 1992) 97-110.

LaBarre de Nanteuil, General de, 'La logistique sous l'empire', *Revue Historique des Armées* 4 (1994) 14-22.

Marle, P.H.P van, 'De Fransche Tijd', *Die Haghe* (1904) 135-161.

Meerdink, J.M., *Zeist 1811-1815. Inlijving en bevrijding* (Zeist 1985).

Moll, W., 'De honderd hoogst aangeslagenen te 's-Gravenhage in 1813', *Economisch Historisch Jaarboek* 19 (1935) 3-63.

Pfeil, T., *'Tot redding van het vaderland'. Het primaat van de Nederlandse overheidsfinanciën in de Bataafs-Franse tijd 1795-1810* (Amsterdam 1998).

Rijven, G. en M. Gemessy, *Het Westeinde nabij. Lotgevallen van een Haagse straat* (Den Haag 1982).

Schama, S., *Patriots and liberators. Revolution in the Netherlands 1780-1813* (New York 1977).

Schie, H.A.J. van, *Inventaris van de archieven van het Comité tot de Algemene Zaken van het Bondgenootschap te Lande, 1795-1798, van het Ministerie van Oorlog, 1798-1810 (1813) en van enige zelfstandige organen van dit ministerie, 1793-1813*, (Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage, 1979).

Steenwijk, D., *Voorbij de Driebergse brug. Over Driebergen-Rijsenburg en hun bewoners* (Bunnik 1992).

Verstegen, W., 'Grootbezit, revolutie en belastingdruk. De boekhouding van een Gelders edelman in de Bataafse tijd (1795-1806)', *Jaarboek voor de geschiedenis van Bedrijf en Techniek* 10 (1993) 264-282.